

*Ореста Карпенко
(Дрогобич, Україна)*

ОПІКА НАД ДІТЬМИ І МОЛОДДЮ У ГРОМАДСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕНРИКА ЙОРДАНА (1842 – 1907)

Організація опікунської діяльності на польських землях зумовлювалася загрозливими суспільними явищами, боротьбою за виживання, війнами, які поглиблювали проблеми сирітства, бідності і жебрацтва. Опікунська діяльність, починаючи з актів милосердя, філантропії, поступово почала набирати більш організованого характеру. Видатні польські діячі із різних суспільних верств зуміли організувати різноманітні форми опіки і допомоги дітям: притулки, сиротинці, виховні осередки. Їхня діяльність є неоціненним внеском у розвиток опікунської практики.

До цього причетними були Станіслав Конарський (Stanisław Konarski (1700-1773)) – письменник, педагог, реформатор освіти; Гжегож Пірамовіч (Grzegorz Piramowicz (1735-1801)) – педагог, освітній діяч, єзуїт, письменник, перекладач); Генрик Йордан (Henryk Jordan (1842 – 1907)) – організатор парку розваг і спортивних ігор; Броніслав Маркевич (ks. Wrobnisław Markiewicz (1842-1912)) – організатор опікунсько-виховних установ для хлопців, в яких превалювало виховання працею, рекреація, творча діяльність; Станіслав Маркевич (Stanisław Markiewicz (1839-1911)) – засновник Товариства літніх таборів). Їхній життєвий і творчий шлях є яскравим прикладом опікунсько-виховної діяльності, яка дала свої результати і вписала яскраву сторінку в історію польської опікунської педагогіки.

У сучасних умовах потрібний системний погляд на систему опіки над дитиною, врахування усіх її складових елементів, щоб перевірити доцільність використання попереднього досвіду. У цьому може бути корисною порівняльний аналіз системи опіки над дитиною, який уможливить зіставлення досвіду у сфері опіки в Україні і Польщі. Теорія і практика опікунства, форми опікунсько-виховної роботи висвітлені у працях польських вчених (С. Бадора, Г. Гаєвська, А. Кельм, Д.-К. Мажец, Я. Рачковська, Б. Чередрецька та ін.). Окремим аспектам опіки та виховання дітей в Австрії, Німеччині, Польщі

присвячено дисертаційні дослідження Х. Дзюбинської, Т. Забутої, О. Карпенко, Н. Савченко, Ю. Якіма та ін.

Серед плеяди педагогів-практиків чільне місце займає творча діяльність Генріка Йордана – лікаря, педагога, засновника парку розваг і спортивних ігор, піонера позашкільного виховання та фізичного виховання в Польщі, суспільствознавця, філантропа. У житті Г. Йордана важливими були три напрями діяльності: медичний, громадський і педагогічний. Кожному з них віддавався з незвичайною пристрасстю, його діяльність і вчинки, що ще за життя принесли йому визнання і славу, сьогодні викликають подив.

З ранніх років вирізнявся здібностями до навчання, енергією і жвавістю. Захоплювався природничими науками, класичними мовами, історією. Спочатку навчався у гімназії у Тернополі, згодом продовжив навчання у Тарнові. Через участь у народних маніфестаціях змушений виїхати у 1862 р. до Трієсту (Італія), де, незважаючи на труднощі, пов'язані із незнанням італійської мови, закінчив з відзнакою гімназію і здав іспит на атестат зрілості (1863). Одразу вступив на медичний факультет в університеті м. Відень, однак через відсутність коштів перевівся до Ягелонського університету (Краків). Навчання завершив у 1867 р., кінцевий іспит через важкі матеріальні умови і проблеми зі здоров'ям склав у 1870 р., отримав диплом медицини. З метою поглиблення професійної підготовки в галузі акушерства та гінекології проходив стажування у клініці професора Карла Брауна у Відні. Трудову діяльність розпочав асистентом на кафедрі акушерства і гінекології медичного факультету Ягелонського університету (1870). Як лікар користувався великим успіхом, надавав допомогу найбільш бідним і робітничим сім'ям, був також домашнім лікарем Габсбургів. Ступінь доцента одержав у 1881 р., титул надзвичайного професора – у 1890 р., і звичайного професора – у 1895 р., будучи у цей час керівником клініки.

Громадська діяльність Г. Йордана мала дуже широкий спектр. Її розпочав у 1882 р., радником голови міста Кракова і цю функцію виконував до кінця життя. Був послом Кракова у Галицькому Сеймі (1895 – 1901), де боровся за

реформу лікарень і справи провінційних лікарів; ініціатором, організатором і першим головуючим (1900) Товариства лікарської самодопомоги; засновником Товариства опіки здоров'я; співорганізатором об'єднання у боротьбі із туберкульозом; членом найвищої Санітарної ради у Відні. Крім того, входив до Товариства вчителів вищих шкіл (упродовж 1896 – 1907 рр.), був почесним головою Педагогічного товариства; головою Товариства таборів Вава і Підгір'я; делегатом від Кракова до шкільної обласної ради (1902-1907), де боровся за розбудову народних шкіл – загальноосвітніх і професійних та осучаснення фізичного виховання у школах, поліпшення умов навчання, вчительської оплати [3, с. 490].

Йордан був ініціатором впровадження до середніх шкіл у Кракові обов'язкових гімнастичних занять і посади шкільного лікаря. У 1895 р. за його ініціативою розпочато підготовку вчителів фізичного виховання в Ягелонському університеті, а також дворічні курси для кандидатів на вчителів фізичного виховання, котрі відвідували студенти різних факультетів. У 1913 р. навчальна дисципліна «фізичне виховання» отримала статус загальноуніверситетської.

В історію виховання увійшов як засновник і куратор парку ігор і рухових розваг для дітей та молоді. Був переконаний, що для виховання різнобічно розвиненого покоління молоді потрібно створити такі умови, які б спрямували її інтереси до фізичної активності і занять спортом, забезпечили загальний доступ до активних тренувань і рухових ігор на свіжому повітрі. Виконуючи функції радника голови міста Кракова, на засіданні Ради 26 березня 1888 р. запропонував власний проект парку ігор і рухових розваг для дітей та молоді на 8 гектарах території колишньої аграрно-промислової виставки. До цього він ознайомився з подібними місцями у Швеції, Німеччині, Швейцарії. Усі видатки покритив з власних коштів. Це був перший у Польщі і один з перших в Європі загальнодоступний парк ігор і рухових розваг для молоді, схвалений 21 червня 1881 р. міською радою до будівництва під назвою «Міський парк ім. д-ра Генрика Йордана».

Парк був оснащений найсучаснішими спортивними устаткуванням, яке він привіз з Європи, налічував 12 індивідуально спроектованих спортивних майданчиків для різного виду тренувань. Парк був осередком відпочинку і рекреації для дітей, шкільної і робітничої молоді. Майданчики були призначені для дівчат і хлопців. У перші роки діяльності тут тренувалося 6 груп дівчат, 18 груп хлопців, 13 груп ремісничої молоді [3, с. 490].

Про глибинну значимість розваг і спортивних ігор у вихованні підростаючого покоління висловився Г. Йордан під час лекції у Львові (1891). У праці “Про розваги молоді” звернув увагу на аспекти природних рухових потреб у колі однолітків, формування витривалості, терпливості, вміння опанування себе. Поширеними формами активності були: ігри і розваги, пристосовані до статі та віку учасників, виду занять; політехнічне навчання у столярних, токарських і слюсарних майстернях; виховання працею в експериментальному овочевому і квітниковому городі (поєднання фізичної і розумової праці, теорії і практики); патріотичне й моральне виховання (історичні бесіди біля 44 пам’ятників народних героїв, які проводив сам Йордан), навчання відповідальності, дисципліни, поваги до фізичної праці і суспільної власності; військова підготовка (оборонно-військові заняття); музичне та естетичне виховання (навчання співу робітничої молоді, хорового співу, фестивалі, театралізовані виступи); гігієнічне виховання (у тому числі харчування). До найбільш поширених групових ігор належить футбол [1].

Був переконаний, що школа і розваги повинні доповнювати один одного. Безперервно бути серйозною, постійно працювати не може жодна людина. Втолене тіло вимагає відпочинку, змучений розум шукає передиху, душа бажає веселощів, тобто того настрою, яке робить нам життя милішим. Усе це дає розвага у широкому розумінні – потреба людської природи майже так, як повітря, як їжа. Кожен (молодий, старий, веселий, серйозний) бажає розваги. Якщо цієї потреби ні добровільно, ні примусово задовольнити не можна без школи для фізичного і морального здоров’я людини, то розваги не є дрібницею. Навпаки, для фізичного і морального здоров’я це справи дуже серйозні, над

якими кожна думаюча людина, а передовсім ті, кому доручене спілкування з іншими, добре повинні замислитися, якою мірою і в який спосіб та потреба задовольняється [1, с. 35-36].

Урівноважити кількість шкільних занять, для яких необхідні розумові зусилля, можна не менше як двома годинами рухових занять. Розвага сама собою не може бути метою, тому що може дати небажані результати, навчити бажання безтурботного витратити час, призначений для досягнення вищої мети [2, с. 160]. Молодь, яка піддається всьлякого роду впливам, має бути оточена особливою опікою і турботою. Обов'язком наставників є піклування про правильний відбір розваг, які сприяють не тільки фізичному, але й патріотичному розвитку, формуючи дух і відчуття національної приналежності. Серед них рекомендував гру в м'яч, стрільбу з лука, крикет, гру в обручі, кидання списів, дисків, вільні розваги без приладдя, танці. Заняття на майданчиках поєднував зі співом патріотичних пісень. Особлива увага зверталася на дисциплінованість. Пріоритетом його діяльності стало виховання молоді шляхом розваг і спортивних ігор. «Виховати дитину такою, щоб їй з нами і нам з нею було добре, щоб у здоровому тілі було чисте серце і незаплямована душа, й щоб вона була здатною до плідної роботи» – ідея, яка реалізовувалася у краківському парку, а згодом і в інших містах Польщі [4, с. 29].

Виховна система охоплювала розумове, фізичне і моральне виховання. Виховання людини з сильною волею, з сильним характером було основною виховною метою Г. Йордана. Виховна робота підпорядковувала дітей правилам, переконанню, що тільки працюючи наполегливо, можна досягти задуманої мети. Діти і молодь вчилися скромності, самодіяльності, пристойності [4, с. 25].

Опікуном і вихователем повинен бути кожен, хто дбає про добро країни, батьківський дім, школа. Ці інституції повинні взаємодіяти, адже така діяльність – це громадянська справа, оскільки добре вихована молодь – це найкращий взірць звичаєвого і наукового розвитку народу і суспільства.

Звістка про краківський парк і способи реалізації його завдань швидко поширилася у Галичині, Австрії, Відні. У багатьох містах (Новий Санч, Ченстохов, Цешин, Воцлавек, Львові, Варшаві) ця ідея знайшла застосування. У 1929 р. у Варшаві було відкрито перший йорданівський парк, засновано Товариство друзів Першого йорданівського парку, яке реорганізовано (1932) у Варшавське товариство йорданівських парків, у 1934 р. – Центральне товариство йорданівських парків. Після закінчення Другої світової війни йорданівські парки перетворилися на майданчики розваг для дітей та молоді. З 1974 р. Головне управління товариства друзів заснувало медаль ім. Генріка Йордана, якою нагороджуються особи, за особливі досягнення у сфері рекреації й спортивної підготовки дітей і молоді [3, с. 491].

Міський парк ім. д-ра Генріка Йордана – це інституція позашкільного виховання, діяльність якої зосереджувалася на колективному вихованні і всесторонньому розвитку особистості засобами розваг і спортивних ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jordan H. O zabawach młodzieży – odczyt / Henryk Jordan // “Przewodnik Hygieniczny”. – 1891. – № 2. – S. 35 – 36.
2. Smarzyński H. Henryk Jordan, pionier nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce / Henryk Smarzyński. – Kraków : PWN, 1958. – 258 s.
3. Woynarowska B. Jordan Henryk (1842 – 1907) / Barbara Woynarowska // Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku. – Т. II. G-Ł. – Warszawa : Żak, 2003. – S. 490 – 491.
4. Wroczyński R. Henryk Jordan, propagator gier i zabaw ruchowych / Ryszard Wroczyński. – Warszawa : Nasza Księgarnia, 1975. – 32 s.